

Наталія Іванова,

канд. іст. наук, зав. аналітично-прогностичного відділу
НЮБ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

У статті досліджено організаційні та правові питання організації інформаційної безпеки держави в контексті розвитку глобалізації, посилення негативних інформаційних впливів на національні інформаційні ресурси.

Ключові слова: інформаційний простір, інформаційна безпека, інформаційна політика, національна безпека.

Виважена та збалансована політика держави в інформаційній сфері, у процесі як розвитку національного інформаційного простору, так і протистояння негативним інформаційним впливам повинна мати комплексний характер і містити внутрішні та зовнішні елементи політико-правового, економічного й технологічного змісту. Держава, будучи гарантом забезпечення та реалізації життєво важливих інтересів особи та суспільства в інформаційній сфері, формування на їхній основі національних і державних інтересів, реалізує загальнонаціональну політику щодо забезпечення інформаційної безпеки, що є платформою подальшого розвитку та інтегруючою основою життєдіяльності практично будь-якого суспільства в сучасному глобалізованому світі.

Стрімкий розвиток інформаційних процесів у суспільстві, ситуація, що склалася в українському та світовому інформаційному просторі, і необхідність реагування на негативні аспекти її проявів актуалізують питання формування виваженої державної інформаційної політики на основі системних наукових досліджень явищ, що відбуваються в інформаційній сфері. Актуальність, зокрема, обумовлена новими інформаційними викликами, які постали в процесі глобалізації. Особливої ваги для України сьогодні набули проблеми пошуку та теоретичного осмислення нових форм інформаційного протистояння.

Розробкою питань формування державної інформаційної політики займаються О. Гриценко, Н. Грицяк, В. Шкляр та ін. Проблемам інформаційної безпеки присвячені праці Д. Дубова [2, 3, 4], В. Горового [7], В. Цимбалюка, Г. Перепелиці, В. Гавловського. Питання присвячені

темі зовнішніх інформаційних впливів у контексті забезпечення інформаційних аспектів національної безпеки держави розглядалися в дослідженнях В. Бондаренка, О. Литвиненка, Г. Почепцова [5, 6] та ін. Значне місце проблематика питань інформації, процесу інформатизації, функціонування інформаційного суспільства та перспектив його розвитку займає в роботах західних дослідників, серед яких С. Джонсон, М. Кастельс, А. Тоффлер.

У період проходження етапу свого включення в процес загальної інформатизації суспільства і світового інформаційного ринку для Української держави інформаційний фактор виступив як важливий чинник у загальному державотворчому процесі. Також він набув надзвичайно важливого значення в представленні та відстоюванні інтересів держави.

Закон України «Про основи національної безпеки України», прийнята нещодавно нова Концепція національної безпеки визначають основні реальні та потенційні загрози національній безпеці України, серед яких сьогодні знайшли свій прояв посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав; спроби втручання у внутрішні справи України, намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації [1]. Щодо основних напрямів державної політики з питань національної безпеки, то в інформаційній сфері вони визначені Законом як забезпечення інформаційного суверенітету України; удосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, упровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну; вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України тощо.

Забезпечуючи відображення інтересів суспільного розвитку, сучасна, незалежна, суверенна держава здійснює організацію протистояння зовнішнім загрозам для національних інформаційних ресурсів, у тому числі інформаційним агресіям та інформаційним війнам проти неї, і водночас гарантує надання доступу до інформації всім категоріям громадян і соціальним структурам у системі суспільної організації. Баланс між цими двома функціями досягається за рахунок того, що державне регулювання у сфері інформації здійснюється тільки через нормативно-правові акти.

Сьогодні ж діяльність Української держави щодо сприяння національному інформаційному виробництву, підвищенню ефективності використання інформаційних ресурсів, зростанню, таким чином, інформаційного потенціалу суспільства ускладнена необхідністю спрямовувати політику інформаційної безпеки на пошук механізму реагування на конкретну загрозу. Усі можливі й мінливі загрози в цій сфері здатні змінювати зміст і динаміку проявів, а правове регулювання потребує стабільності [9]. Ситуація, таким чином, диктує необхідність спрямовувати політику інформаційної безпеки на створення безпечних умов функціонування національної інформаційної сфери, за яких вона буде несприйнятливою до можливих негативних впливів, зокрема на ефективну систему захисту від інформаційної агресії з урахуванням усіх існуючих варіантів нападу. Водночас, на думку Г. Почепцова, є потреба аналізувати точки вразливості інформаційного та смислового поля України для того, щоб намагатися вплинути на формування захисту саме в цих точках, а не вибудовувати його взагалі [6].

Посилення потребує й координація зусиль державного та приватного секторів для ефективного використання наявних інформаційних ресурсів. Крім того, така координація дає можливість ефективно реагувати на негативні інформаційні впливи та працювати над виявленням й оцінкою інформаційних загроз для національного інформаційного простору. Взаємодія суб'єктів інформаційної сфери сьогодні, серед іншого, спрямована на вирішення глобальних соціальних завдань і відбувається у формі соціального (політичного, економічного, корпоративного тощо) партнерства. Ефективність такої взаємодії може бути підвищена за умови консолідації учасників навколо першочергових цілей за рахунок відповідного законодавчого забезпечення, створення правових та економічних стимулів і високого рівня відповідальності суб'єктів інформаційної сфери в процесі реалізації актуальних завдань.

Питанням загальнодержавного рівня нині є організація безпеки системи національних інформаційних ресурсів, оскільки вона є багаторівневим явищем, на стан і розвиток якої мають безпосередній вплив зовнішні і внутрішні чинники, серед яких, зокрема, і рівень інформаційно-комунікаційного розвитку країни. Безпосередній вплив на цей фактор здійснює існуючий стан інформаційної інфраструктури, що являє собою систему організаційних складових, які забезпечують функціонування й розвиток інформаційного простору та засобів інформаційної взаємодії і є основою інформаційного безпекового середовища країни. Ідеться, серед іншого, про сукупність інформаційних ресурсів, засобів збору, виробництва,

накопичення, обробки, збереження та поширення інформації й системи нормативно-правового та економічного забезпечення.

Захист національних інтересів в інформаційній сфері пов'язаний насамперед з організацією роботи з прогнозування розвитку ситуації в інформаційному просторі з урахуванням нових реалій, які демонструють можливість використання в умовах міждержавних конфліктів інформаційної зброї, що стала сьогодні невід'ємною складовою в будь-якому геополітичному протистоянні, що у своїй основі має комунікативні процеси. Як зазначає Б. Кормич, завдяки «інформаційній зброї» як неодмінній компоненті всіх війн відбувається максимальне зближення понять «війна» як системи насильницьких політичних впливів і «бойові дії» з поняттям «воєнна безпека», унаслідок чого змінюється характер збройних конфліктів сучасності [8].

В умовах інформаційних війн особливого значення набуває діяльність національних засобів масової інформації, оскільки в демократичному суспільстві серед основних функцій ЗМІ є не тільки контроль за владою та тиск на владу, а і встановлення взаємовідносин та довіри між владою й суспільством, адже ці взаємовідносини відображаються в інформаційній сфері, яка охоплює і впливає на всі сфери життєдіяльності.

Водночас засоби масової інформації, за умов сучасного інформаційного суспільства, мають значні можливості з маніпулювання інформацією про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, що робить їх одним з найнебезпечніших суб'єктів ведення інформаційної війни, але за умов існування електронного урядування можна значно зменшити вплив засобів масової інформації на свідомість громадян [10].

У процесі реалізації заходів інформаційної безпеки вкрай важливим є акцент не тільки на політичній складовій, яка часто стає домінуючою. Задля того щоб Україна в майбутньому змогла виграти інформаційну війну, у державі повинна розпочатися заміна смислових пріоритетів: підтримка мистецтва, духовно-моральних цінностей, культури, освіти, розвитку ІТ-технологій [11]. Тут також важливо відзначити необхідність ефективної організації використання в інтересах національного розвитку інформаційних ресурсів загальноцивілізаційного значення та здійснення національного внеску в розвиток цих ресурсів, у тому числі лобіювання інтересів вітчизняної науки для представлення своїх інноваційних продуктів на міжнародних інформаційних ринках, оскільки міжнародна спільнота сприймає державу крізь призму активності економіки та науки, цінностей і культури.

Отже, крізь призму світу інформаційного. І тут особливого значення набувають якісні показники, а не лише обсяг інформації та інтенсивність її обігу та обміну нею. Забезпечення зростання активності України в міжнародному інформаційному просторі безпосередньо пов'язане з реалізацією програм наповнення українського сегмента міжнародного інформаційного простору якісною, суспільно значущою інформацією всіх суб'єктів інформаційних відносин.

Основоположним питанням у процесі здійснення державної політики у сфері інформаційної безпеки є постійне вдосконалення правової бази, що спрямована на стимулювання всіх важелів розвитку інформаційного потенціалу нації та держави. Це пов'язано з тим, що проблеми інформаційної сфери еволюційні, спричинені постійним розвитком процесу інформатизації. Масштаби інформатизації, її темпи посилюють потреби соціуму в її регулюванні. Повнота правового регулювання, у свою чергу, може бути досягнута тільки в тому випадку, якщо сукупність правових норм у сфері інформації перекриватиме весь спектр взаємозв'язків сфери інформаційних правовідносин стосовно всіх можливих об'єктів і суб'єктів, що функціонують в інформаційній сфері.

Також окремої уваги законодавця потребує розв'язання проблем інформаційної сфери, розв'язання яких перебуває в соціальній площині. Важливим тут є наукове обґрунтування основних шляхів і напрямів реалізації концептуальних положень інформаційної безпеки держави. Постійної уваги потребує проблема оптимізації та розвитку системи сучасних інформаційних комунікацій, інформаційно-аналітичних центрів, центрів збереження та організації використання суспільно значущих інформаційних ресурсів.

Таким чином, створення ефективної, чутливої до динаміки розвитку ситуації в інформаційній сфері, системи організаційно-правових заходів забезпечення інформаційної безпеки держави дасть змогу вийти на якісно новий рівень забезпечення суспільного розвитку, еволюції правової держави та громадянського суспільства.

Література

1. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>. – Назва з екрана.

2. *Дубов Д. В.* Зрушення сфер геополітичного протиборства: від географічної експансії до конструювання інформаційно-кібернетичних

просторів / Д. В. Дубов // Стратегіч. пріоритети. – 2014. – № 1. – С. 106–115.

3. *Дубов Д. В.* Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва : монографія / Д. В. Дубов; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ : НІСД, 2014. – 326 с.

4. Інформаційні технології як фактор суспільних перетворень в Україні : зб. аналіт. доп. / [Ожеван М. А., Гнатюк С. Л., Ісакова Т. О. ; за заг. ред. Д. В. Дубова] ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ : НІСД, 2011. – 92 с.

5. *Почепцов Г. Г.* Теория коммуникации [Электронный ресурс] / Г. Г. Почепцов. – Москва : Рефл-бук ; Киев : Ваклер, 2001. – 656 с. – Режим доступа: <http://www.nir.ru/socio/articles/poch.htm>. – Загл. с экрана.

6. *Почепцов Г. Г.* Смыслові та інформаційні війни: пошук відмінностей [Електронний ресурс] / Г. Г. Почепцов. – Режим доступа: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/16366>. – Назва. з екрана.

7. *Горовий В. М.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія / В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – 356 с.

8. *Кормич Б. А.* Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України / Б. А. Кормич ; Одеська національна юридична академія. – Одеса : Юрид. літ-ра, 2003. – 471 с.

9. *Кормич Б. А.* Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Б. А. Кормич. – Харків, 2004. – 44 с.

10. *Абакумов В. М.* Суб'єкти інформаційних війн: поняття та види / В. М. Абакумов // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 6–12. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2009_2_3.pdf. – Назва з екрана.

11. *Пелін А. В.* Смысловая зброя в умовах інформаційних війн [Електронний ресурс] / А. В. Пелін. – Режим доступа: <http://a-pelininfo/?go=pub&item=101>. – Назва з екрана.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro osnovy natsional'noi bezpeky Ukrainy» vid 19.06.2003 r. № 964–IV [The law of Ukraine «On fundamentals of national security of Ukraine» from 19.06.2003 year]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964–15> [in Ukrainian].

2. Dubov, D. V. (2014). Zrushennia sfer heopolitychnoho protyborstva: vid heorafichnoi ekspansii do konstruiuvannia informatsijno-kibernetichnykh

prostoriv [The shift of geopolitical confrontation areas: from the geographic expansion to design information and cyberspace], 1, 106–115 [in Ukrainian].

3. Dubov, D. V. (2014). Kiberprostir yak novyy vymir heopolitychnoho supernytstva [Cyberspace as a new dimension of geopolitical rivalry]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].

4. Ozhevan, M. A., Hnatyuk, S. L., Isakova, T. O. (2011). Informatsijni tekhnolohii iak faktor suspil'nykh peretvoren' v Ukraini [Information technology as a factor of social change in Ukraine]. D. V. Dubov (Ed.). Kyiv, NISD [in Ukrainian].

5. Pocheptsov, G. G. (2001). Teoriia komunikatsii [Communication theory]. Moscow: Refl-buk. Kiev: Vakler. Retrieved from <http://www.nir.ru/socio/articles/poch.htm>. [in Russian].

6. Pocheptsov, H. H. Smyslovi ta informatsiyeni viyny: poshuk vidminnostey [Semantic and information wars: searching differences]. Retrieved from <http://osvita.mediasapiens.ua/material/16366> [in Ukrainian].

7. Horovyv, V. M. (2010). Sotsial'ni informatsiyeni komunikatsii, iak napovnennia i resurs [Social information communications, their content and resource]. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

8. Kormych, B. A. (2003). Orhanizatsiyno-pravovi zasady polityky informatsiyanoi bezpeky Ukrainy [The organizational principles of information security policy Ukraine]. Odesa: Yuryd. lit-ra [in Ukrainian].

9. Kormych, B. A. (2004). Orhanizatsiyno-pravovi osnovy polityky informatsiyanoi bezpeky Ukrainy [The organizational and legal framework of information security policy Ukraine]. Kharkiv [in Ukrainian].

10. Abakumov, V. M. (2009). Sub'iekty informatsijnykh vijn: poniattia ta vydy [Subjects information wars: the concept and types]. *Forum prava – The law forum*, 2, 6–12. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2009_2_3.pdf [in Ukrainian].

11. Pelin, A. V. Smyslova zbroia v umovakh informatsijnykh viyn [Semantic weapons in conditions of information warfare]. Retrieved from <http://a-pelin.info/?go=pub&item=101> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.06. 2015.

Natalia Ivanova

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

The Development of the National Information Space: Current Issues

The article is devoted to organizational and legal issues of information security of the state in the context of globalization and increasing negative impacts on national information resources. Attention is given to the activities of the state to promote national production of information, improve the efficiency of the using of information resources, improve the legal framework aimed at promoting development of the information potential of all the levers of state and nation building.

It addresses the need to strengthen the coordination of efforts of public and private sectors for effective use of information resources. It is noted that the efficiency of interaction of the information sector can be increased, subject to the consolidation of the participants around the important purposes, with the relevant legislative support, the creation of legal and economic incentives and a high level of responsibility of the subjects of the information sector in the implementation of the urgent tasks.

Keywords: information space, information security, information policy, national security.

Наталья Иванова

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

**Развитие национального информационного пространства:
современные вызовы**

В статье рассмотрены организационные и правовые вопросы обеспечения информационной безопасности государства в контексте глобализации и усиления негативных информационных воздействий на национальные информационные ресурсы. Уделено внимание вопросам деятельности государства по содействию национальному информационному производству, повышению эффективности использования информационных ресурсов, совершенствованию правовой базы, направленной на стимулирование всех рычагов развития информационного потенциала нации и государства. Затронут вопрос о необходимости усиления координации усилий государственного и частного секторов для эффективного использования имеющихся информационных ресурсов. Отмечается, что эффективность взаимодействия субъектов информационной сферы может быть повышена при условии консолидации участников вокруг первоочередных целей за счет соответствующего законодательного обеспечения, создания правовых и экономических стимулов и высокого уровня ответственности субъектов информационной сферы в процессе реализации актуальных задач.

Ключевые слова: информационное пространство, информационная безопасность, информационная политика, национальная безопасность.